

BÁTHORY ISTVÁN HADJÁRATAI AZ OROSZOK ELLEN.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

Báthory István hadi kiáltványának, melyet az oroszok ellen induló hadseregéhez s annak «bármely nemzetiségű, rendű és rangú katonáihoz» intézett, kénytelenek vagyunk néhány sort szentelni, nem csak azért, mert egyik legkiválóbb okirata az 1579-iki hadjáratnak, de azért is, mert ennek a magyarországi könyvtárakban tudtunkkal egyetlen példánya sem található.

E nevezetes okirat feltárja a hadjárat előzményeit és okait s míg egyrészt érdekes adalekokat nyújt Báthory lengyel királysága történetéhez, másrészt fényes tanúbizonyságot tesz arról, mily nagy súlyt fektetett ő arra, hogy katonái eszméért harcoljanak, hogy ne a zsold s a nyers erő, hanem a vitézi öntudat s a cél szem előtt tartása lelkesítse seregét a hadjárat fáradalmai s küzdelmei közben.

«Bár mindenki előtt tudva levő — így szól a bevezetés — ama számtalan jogtalanság, melyeket Moszkva nagyhercege (a hogy a czárt nevezi) a lengyel királyság és litván nagyhercegség irányában elkövetett (úgy, hogy ezeket tekintve, a hadjárat nem hogy korainak vagy igazságtalannak, sőt inkább későinek ítélnélhető); mindazonáltal a kevésbé beavatottak előtt, minthogy hadserege nemcsak lengyelekből és litvánokból, hanem *magyarokból* és németekből is áll, szükségesnek tartja elmondani azon előzményeket, melyek közte és a moszkoviták nagyhercege között végbe ment, hogy ebből az ő jogos és igazságos okait a háborúra mindenki megérthesse.»

E bevezetés után előszámlálja a czárral folytatott béketárgyalásait.

Midőn Lengyelországba jött — így folytatja — a többi keresztyén fejedelmek között a czárt is értesítette követei által trónra lépéséről és békés szándékairól. Azt izente a czár is szóval és megírta levélben, hogy szintén békét akar tartani, s hogy kiadta a rendeletet, miszerint addig, a míg követeik által az állandó béke felől tárgyalásokat folytatnának, alattvalói minden ellenséges lépéstől tartózkodjanak; ugyanazt kívánván a lengyel királytól. Báthory is kiadta tehát a rendeletet a fegyverszünetet illetőleg, s bár ismerte a czár kevélységét, melyet mindjárt eleinte elárult, méltatlan szavakkal illetvén őt; a közjót eleibe tevén saját méltóságának: előkelő követeket küldött hozzá a béke tárgyalása végett.

Míg ezek történtek, az alatt a czár, megszegvén hitét és ígretét, hirtelen, a nélkül, hogy a fegyverszünetet felmondotta, avagy hadat izent volna, seregével ő maga és legidősebb fia Livoniába rontott és cselszövényvel s árulás segélyével hatalmába kerítvén a városokat, ott hallatlan kegyetlenségeket követett el, ártatlan gyermekeken s asszonyokon is, tüzzel, vassal kiméretlenül pusztította a tartományt, ontotta a keresztyén vért, keresett kínzással öldöste a rabszija fűzött védtelen népet, tudva azt, hogy a lengyel király birodalma más részében (a porosz tartományban, Danczka ostromával) van elfoglalva. A kik szerencsésen megmenekültek öldöklő vérszomja elől, eléggé bizonyítják, mily bűnös és gyalázatos kegyetlenkedést követett el tisztességes és előkelő nőkön, s mily embertelen vérontást s mennyi istentelenséget minden rendű és rangú lakosokon.

Elértek azalatt a lengyel követek az orosz határra s hallván a váratlan, megdöbbentő híreket, megállapodtak ott, tudósítván királyukat a békeszegésről. Báthoryt meglepte és fellázította e hitzegés; de még egy kísérletet akarván tenni a keresztyén vérontás és tartományok pusztítása beszüntetésére, megparancsolta követeinek, hogy folytassák útjokat, menjenek el a czárhoz, győződjenek meg, mi a szándéka az ígért béketartás felől s követeljék a védtelen Livoniában való kegyetlenkedés beszüntetését és az okozott nyomor enyhítését.

De mi történt? A mint a követek megérkeztek és velök emberei által a czár tárgyalást kezdett, tüstént tanújelét adta kevélységének és féktelen elbizakodottságának; kijelentette, hogy a béke-

tárgyalásból Livonia teljesen kizárassék, sőt még említés se történjék e tartományról; szavakkal és írásban nemcsak fejedelemhez, de közönséges emberhez sem méltó kifejezésekkel sértegette a lengyel királyt; Lengyelországhoz és Litvániához jogigényekkel kérkedett, és pedig oly esztelen módon: azt mondván, hogy ő valami Prussustól származik (a ki soha nem is létezett a földi halandók között!), a kit ő Octavianus császár fivérének s az ő nemzetsége megalapítójának mondott, a kitől számítva ő a 14-ik nemzedéket képezné; s ez esztelen leszármazási hóborttal absurd jogigényeket kapcsolt össze, az egész Lengyelországot, Litvániát és a többi tartományokat illetőleg.¹⁾

A lengyel követek, daczára mindezeknek, folytatták a fegyverszünet tárgyalását a czár tanácsosaival s a miben közösen megállapodtak, azt a magok részéről, írásba foglalva, beadták a czárnak. Ő azonban nem hogy hasonló békeokmányt állíttatott volna ki a maga részéről is, hanem kénye kedve szerint megváltoztatván a közös megállapodás pontozatait, a békeokmányba beleíratta, hogy a fegyverszünet Livoniára ne tartozzék, sőt követelte, hogy az Kurlandiával s mindazon területtel együtt, mely a porosz határig terjed (tehát Litvánia egy részével is), neki engedtéssék át. És ezen levélben foglaltakra maga részéről megesküdvén, azt a lengyel követekre erőszakosan és gögösen rájok erőltette, hogy arra Báthory is esküdnék meg.

Miután a lengyel követek erről még Moszkvából eltávozásuk

¹⁾ « . . . in regnum nostrum . . . ius sibi arrogavit, idque vanissimis modis asseruit, dum à Prusso, nunquam inter mortales cognito aut nato (quam Octavii caesaris fratrem, generis vero sui auctorem fuisse contendit) orsus, ab eo se esse propaginem quartam decimam significavit: quibus quidem deliramantis, sibi ius perquam absurde in universum Poloniae regnum, magnumque Lithvaniae ducatum, aliasque provincias vindicare instituit.» *Edictum regium Sveciense ad milites.* Varsaviae 1579. (a krakkói egyet. kvár. péld.) Erről a genealogiai leszármaztatásról világosabban szól egy alkalmi munka: «*Magni Moscoviae ducis genealogiae*» stb., a mely az itt ismertetett *Edictum* kölni 1580-iki kiadása mellett jelent meg. Ebben az illető Prussusról, mint Augustus császár állítólagos fivéréül s a Balti tenger és Vistula melletti provincia parancsnokáról, a kitől Prussia neve származnék, van szó, s hogy — a czár szerint — ennek negyedizigleni unokája lett volna Rurik, az első orosz fejedelem.

előtt uralkodókat értesítették volna; a király udvari hívei közül követül küldé a czárhoz Haraburda Pétert, békés hajlamai ismételt biztosításaival, de egyszersmind azzal a kijelentéssel, hogy ha egymás között békét kötnek és arra kölcsönösen megesküsznek, annak csak úgy lehet értelme, ha abba nemcsak ők magok, de minden tartományuk bele foglaltatik. Mert mire való a béke-eskü (a tisztességgel és józan észszel hogyan egyeztethető össze?) ha azt háború követi a békekötők között egyik vagy másik tartomány bírása felett?!

S mit felelt erre a czár? Miután a követet maga elé bocsátotta és kihallgatta volna, a neki nem tetsző követség után eltávolítottá magától és sokáig fogságban tartotta — és daczára, hogy követeket küldött a lengyel királyhoz: Livóniában újra a várak ostromához látott, nevezetesen Vendát két ízben ostrom alá fogta; de isten jóvoltából serege a svéd segély által erősödött lengyel hadak által semmivé tétetett, ostrom-ágyúí és hadi felszereléseit elfoglaltattak.

Azalatt az orosz követek megérkeztek Krakkóba, a hol akkor sok külföldi s több idegen fejedelem követsége tartózkodott. Midőn azonban a király az orosz követséget nagy tisztességgel a senatusba vezettette volna, ezek «kevélységük és a lengyel királyi méltóság lenézése által indítatva», semmikép sem akarták előadni megbízatásukat, mert a czár meghagyta nekik, hogy addig szót ne emeljenek, a míg a király nem teljesíti azt, a mit tőle «kevélyen, a lengyel királyi méltóság megalázása céljából» tiszteletadásul kívántak (t. i. hogy előbb ő kérdezősködjék felállva, fedetlen fővel, a czár hogylétéről!)¹⁾.

Báthory ez önmegalázásra természetesen nem volt hajlandó; azok sem állottak el követelésüktől; hiába volt a senatorok

¹⁾ A fennebb említett «*Magni Moscoviae ducis genealogia*» szerint a tatár uralom idején, ha a khán követeket küldött a moszkvai fejedelemehez, ennek eléjük kellett mennie egy csésze lótejgel (a mint Fulstin Herburth Hist. Pol. compendiuma is említi) s a mi abból esetleg a ló sörényére kiömlött, azt fel kellett nyalnia s a kihallgatásnál állva, fedetlen fővel tiszteletteljesen kellett meghallgatni, a mit a követek előadtak. Ennek emléke lebeghetett a czár előtt, midőn most ő szerette volna a lengyel király által ilyenéknép tiszteltetni magát.

minden rábeszélése, utoljára is szótlanul távoztak el a senatusból aztán Krakkóból — és követségüket nemhogy elvégezve, de még el sem mondvá tértek vissza Moszkvába.

Méltán vonhatta ezekből Báthory azt a következtetést, melynek kiáltványában kifejezést ad, hogy minél inkább törekedett ő a békés megegyezésre s a keresztyén vér kimelésére; a moszkvai nagyherceg annál inkább azon volt, hogy jogtalanságainak számát szaporítsa, vele és tartományaival megalázóan bánjon s hogy nem békekötés, de kémkedés céljából jártak nála ama követek.

Küldött azután a czár levelet a királyhoz, ama követeléssel, hogy esküdjék meg a fegyverszünet ama föltételeire, melyeket (mint láttuk) a lengyel követek beleegyezése nélkül, önhatalmulag igtatott be a béke-okmányba — s hogy ha jónak látja, küldjön követeket, a kikkel Livonia felett megegyezzenek.

Báthory természetesen hallani sem akart arról, hogy olyanra esküdjék meg, a mibe bele egyeznie esze ágában sem volt. Hogy engedhette volna át a czár kegyetlenkedéseinek Livoniát, Kurlandot és a porosz határig terjedő litván birtokot, a melyeknek megoltalmazására királyi esküjében hittet kötelezte magát. Ilyen ígéretet sem ő, sem követei soha nem tettek; a mire ezek Moszkvában megesküdtek, midőn a fegyverszünetet tárgyalták, abban szó sem volt ilyen engedményekről, e tartományokról való lemondásról.

Lehetetlen volt tehát mindezt másnak, mint újabb méltatlanságnak, jogtalanságnak és cselszövénynek tekinteni.

Ehhez járult aztán és ezt betetőzte az újabb fegyveres fellépés és nyílt ellenségeskedés, most már nemcsak a Livoniában folytatott rablás és garázdálkodás, hanem a vitebski határszélen, a Litván nagyhercegség területén, a hol nem régiben erődöt építtetett és várparancsnokai által a litván alattvalókat öldöste és rabolta; s erősen fegyverkezett és nagy hadi készüléteket tett a háborúra. A miről nap nap után érkeztek a jelentések és levelek Kurland hercegétől, a rigaiaktól, a litván parancsnokoktól, a kik kérésekkel ostromolták, hogy siessen védelmükre; úgy hogy a hadjáratot tovább halasztani nem lehetett.

Visszaküldötte tehát a czárnak fegyverszünetéről szóló levelét és előadván méltó sérelmeit, neki, a ki a különben is táborban

állott már Pskow alatt, hadat izent. Mert meggyőződött, hogy minden törekvése a béke megkötésére és a keresztyén vér kimelésére, hiába való. A czárt kedélysege és határtalan elbizakodottsága csak újabb és újabb vakmerőségre ragálta. Meggyőződött arról Báthory a czárnak az ő elődeivel való bánásmódjából is. Mert úgy tett Zsigmond Ágost királylyal is, a kinek előkelő követeit, az inowłoci vajda s a samogitiai várnagyot, a népjog ellenére gyalázatosan sértette és bántalmazta; egy főnemes udvari hívét a királynak kifosztotta, a kereskedőktől, a kik a követséggel Moszkvába mentek, áruikat erőszakkal elrabolta, a követek elé megtekintés és megvétél céljából vezetett lovakat leszúratta. Midőn ezen sérelmek megbosszulásában a halál Zsigmond Ágostot megakadályozta volna: Báthory kért volt mindezekről felvilágosítást és elégtételt; de anélkül, hogy kapott volna. Henrik királynak, a Báthory közvetlen elődjének is béketartást ígért; de hitét megszegve, akkor foglalta el Pernavát és Livonia több várát. Ilyen és hasonló hitszegésekkel és ravaszsággal éltek a czárnak elődei is, a miről — úgymond Báthory — több oklevél őriztetik a litván levéltárban. Ez a «Vaszili fia János» is örökölte, sőt növelte őseinek hitszegő természetét s gyakorolja is azóta mindig, a mióta Zsigmond Ágosthoz útlevelet küldött a béke tárgyalására küldendő követei számára s az alatt hirtelen megtámadta és elfoglalta Polockot, — egészen az újabb időkig, midőn hasonló ravaszsággal, béketárgyalások közben, támadott Livoniára, a melynek védelmétől ki akarja zárni királyát, Lengyelországot és Litvániát.

Midőn tehát semmi reménye nem lehetett többé Báthorynak, hogy jobb gondolkozásra és békére bírja a moszkvai nagyherceget, sőt ez régebbi sérelmeit napról napra újabbakkal tetézte; ő — minden lehető megkisértvén immár a béke és a keresztyén vér kimelése érdekében, de hiába — végre is kénytelen volt igazságos ügyét a mindentudó hatalmas isten ítéletére és a jogos bosszúállás élére állítani. A miért is visszaküldvén a fegyverszünetről szóló, ravasz, cselszövő levelét, jogos és igazságos háborút izent Vaszili fia Jánosnak, a moszkvak nagyhercegének, a mely háború által a czárnak sokszorosán, szóval és levélben, személyesen és követei által elkövetett sértéseit, alattvalóin üzött

kegyetlen jogtalanságait és a birodalomnak okozott tetemes károkat akarja megbosszulni, és azoknak jövőre elejét venni.

De hogy nyilván való legyen mindenki előtt, kijelenti, hogy fegyvereit nem viszi a csár békés alattvalói ellen, azoknak kárt és szerencsétlenséget okozni, s a keresztyén vért ontani nem akarja; sőt ellenkezőleg *olyan mérsékletet és fegyelmet akar gyakorolni hadseregében, nehogy valaki azok közül is sérelmet szenvedjen, a kik sem őrségben nem szolgálnak, sem nyílt harcban ellenségét* (a czárt) *nem védelmezik.* Mert valamiként a nagyhercegtől magától származnak az okok, melyek háborura kényszerítenek, ő sértegeté a király méltóságát és tisztességét, ő szomjúhozik idegen országokra: úgy egyedül ő rajta akarja megbosszulni magát, az ő kevélységét és kegyetlenségét akarja megtörni, hogy jövőben a keresztyéni béke és nyugalom meg ne zavartassék.

Ez lévén a dolgok állása — így folytatja tovább Báthory — nagy bizodalommal van a hatalmas isten iránt, hogy a háborúban, melyet ilyen nagy és fontos okok és ennyire kényszerítő szükség miatt indított, szerencsét és győzedelmet ad fegyvereinek; bízik a keresztyén fejedelmek és minden ember ítéletében, hogy igazat adnak neki abban, hogy ezt a végzetes háborút nem vakmerően s elhamarkodva s nem a keresztyén vér ontása kívánásából kezdette, hanem az ellenség évek óta üzött kegyetlenkedése és jogtiprása kényszeríté őt arra, önnön méltósága, országa s alattvalói élete és üdve védelmére, országai tanácsosainak ítéletéből, a keresztyéni béke helyreállítása céljából.

Végül a király katonáihoz fordul, s így buzdítja őket harcra:

A háború oka, a mi jogos törekvésünk és szándékunk, katonáink serénysége, vitézsége és hűsége semmi kételyt nem támaszt bennünk célunk elérése iránt; intjük mindazáltal vitézeinket: harcoljanak elszántan és hősiezen, gondolják meg, hogy dicsőségük és boldogságuk forog kockán, midőn ilyen igazságos ügyért kell küzdeniök, midőn az ellenség által rajtok és polgártársaikon elkövetett számos és súlyos sérelmeket kell megbosszulniök s mindörökre orvosolniök. Gondolják meg az idegen harcosok is, hogy a szomszédok üdveért kockára tenni a magokét és vitézül harcolni velök együtt, nemcsak szép dolog, de hasznos rájok

nézve is, mert midőn a szomszéd ház égését eloltani segítenek, egyszersemind a magok biztonságáról gondoskodnak. A dicsőség annál nagyobb leend, mert e nagy és nehéz háborúban az egész emberi nem legkegyetlenebb ellenségével lesz dolguk.

Mi pedig — így végzi Báthory hadi kiáltványát — minden egyes katonánk vitézségét, hűségét, fáradozását és kiváló érdemeit olyan jóakarattal, kegyosztással és bőkezűséggel fogjuk jutalmazni, hogy senkinek se legyen oka megbánni vitézi tettét; mindenki legyen arról meggyőződve, hogy hűséges szolgálata és vitézsege jutalmát fogja nyerni.

Kelt Swirben, az Urnak 1579-ik, uralkodásunk 4-ik évében jul. 12-én.¹⁾

* * *

Ilyen előzmények után indult meg a tulajdonképeni hadjárat 1579 jul. közepén.

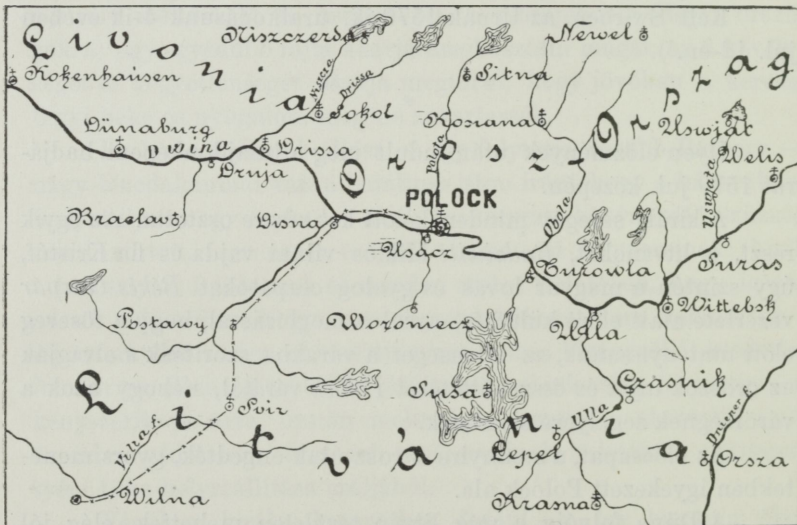
A király seregét mindenekelőtt két részre osztotta. Az egyik részt, a litvánokat, *Radziwiłł* Miklós vilnai vajda és fia Kristóf, úgy szintén a magyar lovas és gyalog csapatokat *Békés Gáspár* vezérlete alatt előre küldötte, azzal a megbízással, hogy a fősereg előtt utat nyissanak, az ellenséget a várakba szorítsák s elvágják az oroszok útját és összeköttetését *Polock* várától, nehogy azok a várórségnek segélyére siessenek.

Az előcsapat, a mennyire a roszt utak engedték, gyors menekvésben igyekezett *Polock* alá.

A Dűna folyóig, a mig litván területen mehettek, elég jól haladtak; de annál nagyobb nehézség várt rájuk a túlsó oldalon.

¹⁾ Ez *Edictum*nak három kiadását ismerem. 1. a *varsóit* 1579-ből, két más *polocki edictummal* együtt; 2. a *kölnit* 1580-ból, a melyben a másik két, *Polock* felőli kiadványon kívül, Báthorynak az 1579 nov. 22. országgyűlést összehívó levele s a f. id. genealogia foglaltatik; 3. a *rómait* 1582-ből, melyet *Flaminius Nobilius Karnkowski* gneseni érseknek ajánlva adott ki, «*Vincentii Catti Vincentini ser. Poloniae reginae phisici carmen*» (2. l.) dicsőimnusa, a két *polocki kiadvány*, az országgyűlési meghívó és az 1580-ki hadjárat *commentariusa* kíséretében. Ez utóbbi itt névtelenül áll: 1581-ben azonban *Gyulai Pál* adta ki azt *Kolosvárt Heltainál, Kovacsócy Farkasnak* ajánlva. (Mindezek meg vannak hg. Czartoryski krakkai könyvtárában).

A Dünát *Disna* mellett, mely az utolsó vár litván területen, a magokkal hozott hajóhíddal áthidalván, az ellenség által az átkelesben legkevésbé sem gátoltattak. De ott aztán útjokat állta a természet ereje. Mert a Dünán túl rengeteg őserdők borították mértföldekre a folyó mentét, a Dünától Polock felé vezető egész területet, melyet az oroszok (mióta Polockot elfoglalták) készakarva elhanyagoltak és míveletlenül hagytak. A buja tenyészlet valóságos élősvényt alkotott itt az orosz határon, úgy hogy a sűrű rengetegben útnak immár nyoma sem volt; óriási fák és sűrű bozótok

AZ 1579-İK ÉVI HADJÁRAT SZÍNHELYÉNEK VÁZLATA.

áthághatatlanná tették e vidéket. Itt tehát néhány napot vesztegelni volt kénytelen az előcsapat, míg a magyar gyalogok fejszékkel útat vágtak az ős rengetegen.¹⁾

De a litván és magyar előcsapat azért fényesen megoldotta feladatát.

¹⁾ Verum *peditatu Ungarico* securibus silvas cedere instituite, eae celeriter opus perficiente, exiguo temporis spatio difficultates eas superavit. *Heidenstein* id. m. 751. l.

Igaz, hogy két nappal megérkezésük előtt némely lovas és gyalog segélycsapatok már érkeztek Polock várába az ellenség részéről az őrség segélyére ;¹⁾ de a fősereget sikerült elvágniok a vártól. Mert a csár, midőn Báthory hadizenetét megkapta, azt híven, hogy Livonia bírása felett a háborúnak szükségképen livon területen kell folynia ; kész seregét e tartományon keresztül Kurland felé indította. Az orosz sereg régi szokása szerint a tartomány barbár módra való pusztításával foglalkozott, midőn hirtelen Polock megszállásáról értesült.²⁾ A csár a váratlan hírre visszarendelte ugyan Kokenhausen-nél az alsó Dűna mellett portyázó seregét Polock alá, de már késő volt ; Radziwiłł és Békés csapatai útját állták és a szomszédos *Sokol* várába szorították, a honnan az ostromot nem, csupán az élelemszállítást és a Litvániával való összeköttetést veszélyeztette és gátolhatta.

A litván és magyar előcsapat a vár előtt ellenséget nem talált, az őrség «megmutatta ugyan magát» a falakon kívül, de ütközetet nem állva, visszavonult a támadás elől, csupán a lovasság ért utól néhányat közülök lándzsái hegyével.³⁾ Arra szorítkoztak tehát, hogy a várat elzárják a külső segélytől s másrészt néhány sikeres megrohanást intéztek a szomszédos kisebb várak ellen. Így a litván kozákok, Žuk Ferencz vezérlete alatt, éjnek idején meglepték a Polocktól kelet felé, a Dűna déli partján fekvő *Krasna* várát, létrákon felhágtek a falakra s a várat felszerelésével, s nagy élelemkészletével együtt elfoglalták. Így járt a Dűnától északra fekvő *Kosiana* vár is, melyet a kozákok szintén hirtelen rohammal vettek be és felgyújtottak. A magyarok sem néztek tétlenül farkaszemet Polock erős falaiival ; ők még legmesszebb hatoltak be az orosz területre s a Pskow felé vezető úton, Polocktól 4—5 mértföldnyire északra fekvő *Sitna* várát rohanták meg és égették fel.⁴⁾

Ezalatt a király is felkerekedett a sereg zömével a swiri tá-

¹⁾ Edictum regium de supplicationibus ob captam Polociam.

²⁾ *Galitzin* hg. Allg. Kriegsgeschichte des Mittelalters II. B., 2. H., 476. lap.

³⁾ *Heidenstein*. De bello Moscovitico. *Cromer* Poloniajának 1589. kölni kiadása mellett a 752. lapon.

⁴⁾ Edictum regium de supplicationibus ob captam Poloniam, és *Heidenstein* id. m. 752. l.

borból s előre küldvén Zbarawski Jánost, a braclawi vajdát, Mielecki a fővezér által a sereg jobb szárnyát vezettetve, hogy vigyázzon a litván területen épült orosz várak felől jöhető támadásra, ő maga a sereg balszárnyának élén a Disna folyó mentében hatolt előre a Dűna felé. Útközben újabb és újabb csapatok, a késedelmzők csatlakoztak hozzájuk.

Az út fáradalmaiból már a litván területen bőven kijutott részük, mert néhány napig esős idő járván, annyira fellágyultak és megrongálódtak az utak, hogy az előhaladás s főképp az ágyúk szállítására nagy erőfeszítést igényelt, úgy hogy a király saját kocsilovait is visszaküldötte segítségül az ágyúk vontatására.¹⁾ Ez a körülmény már magában fényesen igazolta a király böles előrelátását, midőn a távolabbi Pskow vára ostromát, a hová nehéz lett volna eljutniok, elejtette.

Disnára érve, még egyszer szemlét tartott a király a most már teljes számmal összegyűlt hadak felett, a melyhez ott csatlakozott a betegen fekvő s nem sokára azután elhunyt *Chodkiewicz* János vilnai várnagy 900 válogatott lovasa, *Chlebowicz* János minski várnagy és mások csapata, nem különben a *Rosdrasewski* Kristóf és *Weier* Ernest által toborzott jeles német gyalogság. A lovasok vas sisakkal és pánczéllal voltak fedve, dsidán kívül karddal, hajító dárdával s a nyereghez erősített két puskával (talán karabélylyal?) voltak fegyverkezve; a gyalogság fő fegyverzetét a puska képezte.

A hadi szemle után Kurland herczegét fogadta a király ágyú dörgés és katonai tisztelgés között s ünnepélyesen megerősítette Kurland és Semigallia birtokában, hűbérébe fogadta s ő viszont lettette a királynak a hűségesküt. Aztán *Talvos* János, Samogitia várnagyát egy csekély sereggel Livoniába küldötte s *Kmita* Philo, orszai várparancsnoknak meghagyta, hogy a Dnieper (Smolensk vidéke) felől örködjék az ellenség beütése ellen.

Ilyen óvintézkedések után kelt át a Dűna folyón és folytatta útját a túlsó parton, kelet felé, a magyarok által vágott úton, Pollock irányában. Ellenséggel sehol nem találkozott; de hogy üdvözetlenül még se maradjon: az oroszok azzal adtak életjelt maguk-

¹⁾ «Ut jumenta, quibus in propriis curribus Rex utebatur, remittere necesse haberet.» Heidenstein id. m. 749. l.

ról, hogy a Polock várában fogságban őrzött lengyel és litván rabokat, válogatott kínzásokkal megölvén, szálfákra kötözték s úgy bocsátották le a Düna folyó hullámain úsztatva a lengyel sereg elibe, hogy félelmet gerjessenek az ostromra igyekvőkben.

Háromszor ütöttek táborn, a míg Disnától Polock alá érkeztenek, aug. 11-én.¹⁾

Báthory mihelyt a vár alá ért, a sereg elhelyezését Mieleckire, a fővezérre bízván, magához vette *Zamoiski* Jánost a kancellárt és *Békés* Gáspárt, a magyar csapatok vezérért s velök, csak harmadmagával, körüllovagolta a várat és várost, megszemlélte annak a fekvését s tanácskozott velök, hogy honnan volna legalkalmasabb az ostromot kezdeni.

Polock fekvése a következő:

A város és elsőrangú erőssége a Düna jobb (t. i. északi) partján azon a helyen fekszik, a hol e hatalmas folyóba az északról jövő kisebb Polotta folyó beleömlik, úgy hogy a várat a városból elválasztja. A vár két részből állott, úgy mint egy meredek hegyen álló tulajdonképeni várból, melyet ők «középső várnak» neveztek, ettől kelet felé alacsonyabb dombon épült, amazzal rövid híd által összekötve, az alsó vár, melyet az oroszok a magok nyelvén «*puskás vár*»-nak neveztek. A vár mély árokkal és sánczczal volt körülveve, falai és bástyái óriási fatörzsekből s gerendákból voltak összetákolva.

A város, mielőtt az oroszok Polockot (1563) elfoglalták volna, ama domb alatt állott, melyen az oroszok később a puskás várat építették. Az ostrom alatt a város elpusztult s midőn később a kereskedés előmozdítására (a mely hely arra nagyon alkalmas) újra épült, nem a régi helyen építkeztek többé, mert onnan a vár legkönnyebben megközelíthető lévén, féltek, hogy ostrom alkalmával újra elpusztúl, hanem az ellenkező (nyugati) oldalon, a fellegvárral szemben, a Polotta partján, úgy hogy a fővártól e folyó választja el.

A Polotta folyó két oldalról mossa a várhegy lábát, úgy mint

¹⁾ E datumot az *Edictum regium de supplicationibus ob captam Polociam* tartotta fenn. *Budai* Ferencz szerint (honnan veszi?) már aug. 2-án kezdődött volna a vár ostroma. I. k. 240. l.

északról (mert délre folyásában a puskás várdomb oldalába ütközvén, onnan nyugat felé fordul) és nyugatról, miután a várhegy alatt délre kanyarodik. A város abban a háromszögben fekszik, melyet ez a folyócska a Dünával alkot; nyugati nyílt oldala bástyákkal és sánczczal volt megerősítve.¹⁾

A vár tehát, mint látjuk, részint a természet, részint az emberi értelem által hatalmas erősséggé volt átalakítva. Délről a Duna széles medre tette megközelíthetetlené, keletről a puskásvár állott őrt előtte a lankás domboldalon, északon és keleten a Polotta hajjai képeztek élő vízárkot körülötte s ezentúl mint elővéd ott terült el a megerősített város maga. Ilyen varázskörben büszkén állott a vár a magas sziklatetőn, ellátva minden hadiszerezlettel s mintegy 6000 főnyi őrséggel, a mely a múlt évek hadi szerencsésjétől elbizakodva, nyugodtan nézett az ostrom elé s szentül hitte, hogy az ismeretlen, jövevény lengyel király szegyenletes kudarczczal fog elvonulni a bevehetetlennek hitt várfalak alól.

Báthory körüllovagolván harmadmagával a várat, úgy velekedett, hogy az ostromot egyenesen a fővár ellen kell indítani, mert ha ezt beveszik, a többi magától elesik. A többiek védelmére azután semmi reménye nem lehet többé az ellenségnek, mert minden hadi felszerelés és élelem ott volt felhalmozva s a fővár elfoglalása után a puskásvár s a város minden további erőfeszítés nélkül bevehető. A király véleménye mellett szólt az a körülmény is, hogy a város felőli ostromot megnehezítette a Polotta folyó, mely a város és a fővár között folyik.

Békés Gáspár ellenkező véleményben volt. Ő azt tartotta, hogy először Polockváralja (Zapolotta) tudni illik a város maga foglalandó el, mint a mely a Duna mellett haladó ostromlóknak legelőször esik útjában. Ha egykor a város elesik, ennek lakossága a várba szorúl s ha számban erősebbek lesznek is ezáltal, de míg ott összezsufolódnak, a védelem reménye alább száll s az ostromlók lelkesedése a kivívott siker által fokozódni fog. A Polotta folyó-

¹⁾ A város és várak fekvését Heidenstein id. munkája alapján adjuk. De ő önmagával ellenkezésbe jő, mikor a város fekvését s a felállítást és az ostromot leírja. Egyéb források és térképek segítségével kellett eldöntennünk, hogy miként kellett a városnak és várnak feküdnie.

ban sem látott ő erős akadályt, mert a vízállás akkor oly csekély volt, hogy a folyó könnyen átgázolhatónak látszott.

Zamoiski a király véleményét pártolta és szintén erősen buzgólkodott a mellett, hogy a fővár ostromával kezdjék a hadi műveletet.

A király az eltérő vélemények által sarkalva, hogy a vár fekvését még egyszer szemügyre vegye, egymagában ellovagolt azon helyre, a hol régebben a város feküdt, melyet az oroszok most Posarnak (felégetett helynek) neveztek. S úgy találta, hogy onnan könnyebb volna ugyan a várhegyre való felhágás, mert a várdomb ott nem oly magas és árok sem védelmezi, mint a másik oldalon; de viszont a puskás-vár annyira uralja e domb lejtőjét, hogy sokkal könnyebb onnan a védelem is.

A míg a király Mieleckivel és a többi senátorokkal és vezérekkel hadi tanácsot tartott volna; azalatt a német csapatok a magok fejtől a Polotta folyót átgázolván, a tulsó oldalon, a puskás-várral szemben, a Dűna felső folyásánál, tábort ütöttek.

A király, most már attól tartván, nehogy a különféle nemzetek között meghasonlás keletkezzék, beleegyezett, hogy a város felőli oldalon, a hol Békés a magyarokkal tábort ütött, az ostromművelet kezdetét vegye. A királyi sereget a Polottán túl, a folyó és egy mocsár között szállíttatta táborba, a felügyeletet ott ezek felett Mieleckire, a lengyel hadak vezérére, bízván.¹⁾

*Az ostromló sereg felállítása, elhelyezése a város és a vár körül a következőkép történt.*²⁾

A Dűna folyó mentében (Disnától Polock felé menve) Zapolotta város ellenében a magyar csapatok helyezkedtek el, Békés Gáspár vezérlete alatt. Ez míg egyrészt a legveszélyesebb positio volt, mert mind az esetleges kirohanásoknak, mind a felmentésre jöhető seregnek útjába esett; addig az élelemszerzésre a legalkalmasabb hely vala, mert az élelemszállítás a Disnánál vert hídon át Litvániából történt a Dűna déli vidékeiről. A magyar sereget egykorú tudósítás 7500 főnyire teszi, a melyből huszárság (a ung.

¹⁾ Heidenstein id. m. 753. l.

²⁾ Heidenstein: De bello Moscovitico cz. m. (753. l.) után adjuk. Lásd a mellékelt térképet.

Kriegsvolck zu Ross) volt 2400, gyalogság (an ung. Fussvolck) 2600, az erdélyi vajda segédcapata (des Königs Bruders-Volck) 2500 ember.¹⁾

A magyarok szomszédságában, fentebb a Polotta folyó felé a *litván* seregek állottak, *Radziwitt* Miklós vilnai vajda és fia Kristóf vezérlete alatt. Ezeknek számát az említett egykorú feljegyzés alighanem nagyítva tartotta fenn, a következőképen: litván nemesség (des allgemeinen Adels aus Littaw) 15,000, litván urak serege (der Littawischen Herren-Volck) 12,000.

Ezekől fentebb, azon a helyen, a mely még a Polotta folyóig fenmaradt, különféle *önkéntesek* helyezkedtek el. Ilyen lehetett a sűcki herczeg csapata, melyet tudósításunk, kétségkívül erős túlzással 15,000 főnyinek mond.

A Polottán túl, a folyó és egy mocsár között feküdt a *királyi tábor*, a lengyel sereggel. Ott voltak a lengyel senatorok és lovagok; a litvánok közül *Radziwitt* Miklós Kristóf litván udv. marsall, a ki a lengyel kir. főudvarmester távollétében a királyi *testőrség* élén állott.

Ez volt a főtábor, melynek közepét a király sátra körül a senatorok sátrai foglalták el, rang és méltóság szerint helyezkedvén el ahhoz közelebb, vagy távolabb.

Hármas sorban sorakoztak a sátrak egymás mellé, úgy, hogy két útca képződött közöttük. Két kijárása, azaz kapuja volt a sátor-tábornak, éjjel-nappal őrséggel ellátva. A tábor külső részét szekérsánczezal vonták körül, úgy hogy a szekereket lánczezal kötötték egymáshoz; a mit nagyobb szükség esetén még árokkal is körül szoktak volt övezni.

A tisztán lengyel sereget aránytalanúl kevésre teszi az idézett kimutatás, a mennyiben lengyel lovasság (an pollnischen Reitern)

¹⁾ Ordentliche Verzeichnuss des «Kriegsvolcks, so kön. May. in Polln, wider den tyrannischen Moscovittischen feind jüngst verflossener zeit erstlich auss Littaw ausgefueret.» A «*Pollnische Zeitung*, summarische und warhaffte Beschreibung, von jüngster Bekriegung und erobering etlicher fürnemer Stædt und Festungen, so kön. May. zu Polln etc. dem Moscovittischen Tyrannischen feind, mit sieghaffter hand glücklich aberhalten. Gedruckt zu Nürnberg. 1580». mellett (meg van a hg. Czartoryski könyvtárban, Krakkóban, az egész 8 levél.)

csak 6000 főnyi lett volna. Ide kell számítanunk a kiewi vajda *Ostrogski* Konstantin herczeg (der Woiwoda von Kieff) 8000 (?) főnyi csapatát. A fennebbieken kívül elősorolt kozákok («Navorischer» Kosaken) 15,000-e (?), «fehér» tatárok (Weisse Tattern) 8000-e (?), és a «vad» tatárok (Wilde Tattern) 4000-e, alig számítható a táborhoz, a mennyiben ezeknek a feladata a portyázás, az út védelme s a felmentő sereg feltartóztatása volt.

Az ostromzárlat legfelső láncszemét, a Dűna felső folyása felől, a puskás-vár alacsony dombja és erődei ellenében, a *németek* képezték. Ezek száma 2000-re rúgott (Teutsche Knecht), nem számítva bele amaz 500 válogatott, élelemmel és hadiszerral bőven ellátott, német gyalogot, kiket György Frigyes porosz herczeg utólagosan küldött Polock alá s a kiket szintén itt helyeztek el.

Az egész sereg létszámát (die gantze Summa dieses Volcks), többször említett lajstromunk 136,500-ra teszi, holott az egyes számadatok összegezéséből csupán 94,500 jő ki. Ezen felül még megjegyzi, hogy az ő «summá»-jába nincs beleszámítva a porosz segély és a többi rendek köteles hadi illeteke.¹⁾ Hogy ez nyilván való nagyítás, az első pillantásra kitűnik. A litván rendek tudjuk, hogy 10,000 katonát szavaztak meg s az idézett lajstrom egyremásra (litván nemesség, főurak s a sűcki herczeg hármias rovatában) még is összesen 42,000 litvánt említ, úgy hogy legalább felére kell leszállítanunk eme kimutatás végösszegét, hogy a sereg igazi létszámát megközelíthessük.

* * *

A sereg aug. 11-én Polock alá érkezvén s tábort ütven, még ugyanazon napon megkezdették az ostromműveletet, futó árkokat ásva és sánczokat hányva a város és mindkét vár ellenében.²⁾

¹⁾ «Ohne der Preussen hilf, auch der andern Stendt, die ihrer kön. May. verpflicht sein, welcher auch eine mit geringe Summ gewest».

²⁾ *Edictum regium* de supplicationibus ob captam Polotiam. Továbbá «*Wahrhaftige Zeittung* wie und wasserley Gestalt die kön. Mayestat zu Polen etc. unser allergn. Herr, die Vestung *Polotzko* durch götliche huelffe erobert und eingenommen den 30. Aug. dieses lauffenden Jahrs MDLXXI. Erstlichen gedruckt zu Dantzick bey Jacobo Rhodo»; továbbá a fennebb

Másnap aug. 12-én Békés Gáspár az ő magyarjaival ostromolni kezdte a várost, a mely árokkal, sánczokkal, bástyákkal, vastag falakkal és őrséggel elég jól meg volt erősítve. De a heves ostromnak nem sokáig állhatott ellent. Az ágyúk tüze felgyújtván a várost, az néhány óra alatt porrá égett; őrsége és lakossága a várba menekült.

Most már a vár ostromához kezdtek látni s az ellen vezettek futóárkaikat és sánczaikat a Polotta folyó irányában. A nehéz munka oroszlánrésze a magyaroknak jutott itt osztályrésztül, mert ők haladtak az elpusztított város területén s temetőn, csatornákon és más undorító helyeken keresztül kellett ásniok a futóárkokat. *Heidenstein magasztalóan emeli ki a magyarok vitézségét, kitartását és munkabírását.*¹⁾ Nem messze tőlük a lengyel, fentebb a litván gyalogság, a Polotta mellett ismét 200 magyar vitéz (a kiket Zamojski kiválasztott) dolgozott s szemben a túlsó oldalon a németek.

Igy folyt a munka serényen két napon át, úgy hogy aug. 14. már egészen a vár alá, a folyóhoz értek az ostrommunkálatokkal.²⁾

Most is Békés kezdette el a várfalak ágyúztatását. A romboló lövegek azonban keveset ártottak, minthogy a várfalak fából voltak alkotva, a melyet a golyó átfúrt, de le nem döntött. Ez okból tehát izzó, *tüzes golyók* szórását kísérlette meg. A gyújtás ezen nemét Báthory a magyarországi harcokban alkalmazta először, minthogy az akkor szokásos másnemű gyújtóanyagok használása inkább elrettentésül szolgált, mintsem tűz gerjesztésére alkalmas lett volna.

A tüzes golyók alkalmazásának módja pedig ez volt. Az ágyúgolyót tűzben izzóvá hevítették s midőn az már egészen áttüzese-

id. «*Pollnische Zeitung*, Nürnberg 1586». E két utóbbi nem egyéb, mint német kiadása a latin edictumnak, azzal a különbséggel, hogy míg ez Pollock várában aug. 31-én kelt; a «*Wahrhaftige Zeitung-nak*» kelte nincs; a «*Pollnische Zeittung*» pedig Pollock 1579. sept. 14. datumot visel. (Hg. Czartoryski krakkai kvára.)

¹⁾ . . . Proferuntur munitiones ad arcem, flumenque Polottam . . . magna Ungari militis virtute, ut est summi genus laboris, ac tolerantiae. (Id. m. 754. l.)

²⁾ A «*Pollnische Zeitung*» datuma szerint.

dett, hirtelen az ágyúba tették, (miután előbb a puskaport homokkal vagy hamuval és nyers fűvel, vagy hanntal jól ledugaszolták, nehogy a tüzes golyótól felrobbanjon) s úgy lőtték aztán ki a várnak fából készült falaira, hogy a tüzes golyó belefuródván, azt felgyújtsa. Ha a fába bevette magát, nem lehetett könnyen eloltani. Így gyújtotta fel a király az 1577-iki hadakozás idején Danczkát.¹⁾

Itt azonban Polock váránál a gyújtás ez a módja is kevesebbé volt sikeres. Mert midőn magasabban irányozták a lövést: a golyók egyszerűen átfúrták a falakat; ha alantabb lőttek: a faburkolaton át a hegyoldalába fúródott a golyó s így a felgyújtás nehezen sikerült.

Rövid idő múlva azonban nagyobb akadály gördített nehézségeket az ostromlók munkája elé. Több napon keresztül szakadatlanul esett az eső, zuhogott a zápor. Úgy, hogy a Polotta folyó, melyet azelőtt könnyen át lehetett gázolni, annyira megáradt, hogy lóháton is veszélyes volt átúsztatni. A rohanó ár a hidakat, melyeket a két tábor között vertek, elvitte. Csak egy híd maradt meg, melyet *Bornemisza János* az ostrom kezdetén egy felégetett malom ágasaira fektetett gerendákból tákolt össze, az ostromló tábor és a vár között. De mert ez egyetlen hídon át nehéz volt ostromra vezetni a katonákat, Békés is csináltatott halászcsonakokra egy más hidat; de ezt a várbeliek hamar összelőtték és elsüllyesztették. Csak a *Bornemisza-féle* híd maradt tehát meg, melyet a malom épen maradt része védelmezett az összelövéstől.²⁾

A király és Békés midőn látták, hogy sem az ágyúzás, sem a tüzes golyók szórátása nem használ, nagy jutalmakat tűztek ki azok számára, kik a várfalakat égő fáklyákkal felgyújtják. A magyarok tehát rohamra indulnak az egyetlen hídon át, felhágnak a hegyre a vár alá; többen követik őket a lengyelek és litvánok közül is. De a mily vitézül küzdenek az ostromlók, ép oly elszántan s halálmegvetéssel védekeznek a várbeliek. Nemcsak ágyú- és puskalövéssel védik magokat, de a vár fokáról (a melynek felső része előre hajlott; úgy lévén építve, hogy felső kerfitele szélesebb

¹⁾ Heidenstein id. m. 754. l.

²⁾ Heidenstein id. m. 754. l. Ő utána *Budai Ferencz*: Magyarország polgári lexicon. 241. l.

legyen mint az alsó) óriási gerendákat hengerítenek le, a melyek a meredek hegyoldalon legurulván széltiben-hosszában magokkal sodorták az ostromra rohanókat.

Ha sikerült is itt-ott tüzet vetni a várfal alá: a tűz oltásában is fáradhatatlanok voltak az oroszok; öregek, gyermekek, férfiak és asszonyok egyaránt résen állottak, nem kímélve fáradságot s nem riadva vissza az életveszélytől. Vizök volt bőven a tűz oltására s a fákyavivők nyakon öntésére. Nem kevés csodálattal látták az ostromlók, hogy sokan köteleken ereszkedtek le a vár fokáról, kezökben víztartó edényekkel, hogy a várfalak alsó részén kiütt tüzet oltogassák.¹⁾

A mindkét részről ily elszántan folytatott küzdelemben sokan vesztek el, úgy az ostromlók, mint a várvédők soraiból; de az elhullottak helyébe mások leptek s így folyt sokáig az ádáz küzdelem. Több kiváló vitéz esett el az ostrom ezen időszakában. A magyarok közül például *Vadas Mihály*, a ki sok csatában vitézi hírnevet szerzett magának s itt mint a magyar gyalogság egyik parancsnoka szerepelt. A lengyel ágyútelepek mellett terítette le egy ágyúgolyó, midőn ott a lengyel parancsnokokkal tanácskozott. Az oroszok közül is sokan vesztek el, mert midőn a tüzek oltására egy helyen összetömörültek, az ostromlók ágyúi sűrűn szórták rájuk a golyókat s részint ezek, részint a lövések által ledöntött gerendák sokat megöltek közülök.

Az oroszok elszántsága és fáradathatlansága bámulatra ragadta az ostromlókat, úgy hogy *Báthory Polock* ostromáról szóló kiadványában nagy elismeréssel szól róluk. «Megmutatták — úgy mond — miszerint a várvédelemben minden más nemzetet felülmúlnak».²⁾

A heves ostromot egyidőre a még erősebben dühöngő zivatarok akasztották meg. A szakadó záporok nemcsak a vár felgyújtását akadályozták, de a futóárkokat is vízzel töltötték meg. A tábor helye elázott és sártengerré vált, még a sátrak alatt sem volt egy

¹⁾ Heidenstein id. m. 755. l.

²⁾ Az id. «Edictum regium»-ban. «Ostenderentque Moschos arcium defendendorum vi atque ardere coeteris omnibus gentibus antecellere». Ugyan-így németül az id. *Warhaftige Zeittung* és a *Pollnische Zeitungban*.

talpalatnyi száraz hely, a hol a fáradt katonák fejöket nyugalomra hajthatták volna. Sőt a királyi sátort magát sem volt képes erős bőrfedele az átázástól megvédeni.

Még inkább súlyosbították az ostromlók állapotát az élelemszállításban beállott nehézségek és zavarok. A tábort élelemmel a Disna felőli úton a Dünától délre fekvő vidékről látták el; de Postowáig (most Postawy), a mely a vilnai út közepe táján feküdt, az ellenség mindent elpusztított, úgy hogy egészen Vilnáról és vidékéről kellett az élelmet szállítani. De a szállítást itt is veszélyeztette a közeli mocsárok között fekvő orosz várnak, Susának az őrsege, mely kiütéseivel folytonosan zaklatta az élelemszállítókat. Ugyanez az orosz őrseg Krasnát is visszafoglalta; meglepően éjjel a litván kozákokat, a várat felgyújtották és földig lerombolták. Igy aztán annál bátrabban portyázhattak az élelemszállítók ellen.

A Düna felső folyása felől a turowlai orosz őrseg miatt nem lehetett élelmet vinni Polock alá. E vár elfoglalását Żuk Ferencz kísérlette meg, de a Polock kitartó védelme által felbátorított őrseg sikeresen ellenállott az ő könnyű ágyúinak. Északról szintén lehetetlen volt az élelemszállítás, mert Pskow és Wielkiluki felé nagy távolságra sűrű és útnélküli erdőségek terültek el.

Nem maradt tehát más élelmezési forrás, mint Litvánia belseje. De ezt nemcsak a fennebb említett suszai orosz őrseg veszélyeztette, hanem a Dünán túl még a sokoli is. A Polock megsegítésére siető orosz sereg ugyanis, Sein Boris és Sermetjef Feodor vezérlete alatt, a polocki utat a magyarok és litvánok által már elfoglalva találván, Sokol vára alatt (Disnától északra) állapotott meg s innen kikicsapott a disnai útra — s az élelemszállítókat és társzekerüket elfogdosták. A király *Radziwiłł* Kristófot és *Chlebowitz* János minski várnagyot küldötte ellenök válogatott lovasság élén, azzal a megbízatással, hogy az ellenséget Sokol várába szorítsák be, de nyilt ütközetbe ne bocsátkozzanak velök. Ezek azonban megtámadván őket a vár alatt, heves lovas ütközetet vívtak, a melyben mindkét részről többen elestek s a mely után néhány orosz fogollyal visszatértek Polock alá. A király elhatározta, hogy Polock elfoglalása után nagyobb sereggel támadja meg őket, egyelőre csak az út védelmére küldött ki lovas csapatokat.

Az ellenség zaklatása a mit nem tudott elérni, hogy elvágja

az ostromló sereg élelmezési útját, végrehajtá azt a természet ereje. A folytonos esőzés és záporok annyira megrongálták az utakat, hogy a társzekereket vonó barmok nem bírván a feneketlen sárból kivergődni, a nagy erőfeszítéstől többnyire elpusztultak, úgy hogy az útakon mindenfelé kidőlt lovak hullái heverték szanaszét.¹⁾

A járhatlan utak miatt aztán a kereskedők sem követhetvén a tábort, az élelemhiányon felül még a takarmányban is olyan drágaság keletkezett a táborban, hogy tíz dénárra szökött fel egy véka zabnak az ára, melylyel a drágább lovakat tarthatták csak, a többieket inkább veszni engedték.

Az élelemhiány annyira megtörte a büszke magyarokat és lengyeleket, hogy többen találkoztak közülök, a kik az elhullott lovak húsára is ráfanyalodtak.²⁾ Az élelemhiányt pedig leginkább a németek érezték, mert táboruk az ostromzárlat azon részén feküdt, a hova legutoljára jutottak el a társzekerek. Legelől érték azokat, a disnai úton jöve, a magyarok, azután a litvánok, majd a lengyelek s csak legutoljára a németek. Ezek között legszerencsésebbek voltak a poroszok, a kikkel uralkodó herczegük mindjárt élelmet is küldött társzekereken.

Az ostrom műveletek azonban, a mennyire csak az időjárás engedte, ez alatt sem szüneteltek. Ennyi megpróbáltatás közepe tette is *bámulatos kitartást tanúsítottak az ostromlók s főképen a harczedzett magyar katonák*. Vezérük, Békés Gáspár, ment elől jó példával, a ki bár sokat szenvedett régi köszvény és gyomorbaja miatt, egy perczig sem csüggedett, sőt azzal dicsekedett, hogy soha jobban nem érezte magát: mindig az ágyuk mellett volt, ott evett, ott nyugodott s oly veszélyes helyeken forgolódott, hogy körülötte sokan elvesztek s kifecscsenő vérök, mint az oldalánál eleső *Kőrössy Jánosé*, az ő ruháját is pirosra festették.³⁾ A lengyel gyalogság is elég vitézül forgolódott, jóllehet fiatal, újonnan toborzott katonák voltak, a kik most állották ki a tűzkeresztseget.

¹⁾ «Omnesque viæ cadaveribus equorum complerentur». Heidenstein d. m. 756. l.

²⁾ «. . . Reperiunturque ex Polonis et Ungaris, qui mortuorum equorum carnibus vesci non dubitarent» Heidenstein id. m. 756. l.

³⁾ «In hac omnium rerum difficultate *summa tamen erat constantia Ungari praesertim militis ante alios Bekesius . . .*» Heidenstein id. m. 756. l.

E nehéz viszonyok arra készítették a királyt, hogy hadi tanácsot tartson és felvesse a kérdést: mi tévők legyenek?

A legtöbben abban a véleményben voltak a mi közóhajtás volt a táborban, hogy a vár ellen minden oldalról teljes erejükből rohamot kísértsenek meg. Ezt a király nem helyeselte, mert attól tartott, hogy ha a roham, melybe utolsó reménységüket vetik, nem sikerülne, annyira lehangolná a kedélyeket, hogy nem maradna más hátra, mint az ostrom abbahagyása és szégyenteljes elvonulás. Előbb minden lehetőt meg akart kísérteni.

«Reá tekintett végre a hatalmas isten — úgy mond — a ki előbb a zivatarok és égi háborúk által megmutatta, hogy az ő hatalmában áll a dolgok folyásának intézése» — és tiszta, derült napra virasztá őket, *aug. hó 29-én.*¹⁾ A király most *magyar katonáit* nagy jutalmakkal kecségtetve lelkesítette, úgy a gyalogságot, mint a lovaiokról leszállított huszárokat, hogy rohanjanak a várfalak alá, vessenek rá tüzet s addig vissza ne térjenek, míg a falak lángba nem borúlnak, mert inkább dicső halált szenvedjenek a várfalak alatt nemzetük dicsőségeért és vitézi hírnevükert, mint sem szégyenszemmel abba hagyják az ostromot.

Aug. 29-én tehát a király buzdító szavaira, nagy hévvel indulnak a katonák a vár alá, kezökben fáklyákkal és más gyújtó anyagokkal. Leszállnak futó árkaikba, átmennek a Polotta folyón s felhágnek egy eléggé magas hegyre (ein zimlich hohes Berglein), a melyen a vár *előbástyája* állott és az ellenség heves tüzelése daczára mindaddig nem tágítanak, míg a falakon a tűz erőt nem veszén.²⁾

Dr. SZÁDECZKY LAJOS.

¹⁾ *Edictum regium de supplicationibus ob captam Polotiam.* Úgy szinte az id. «*Wahrhaftige Zeitung*» és a «*Pollnische Zeitung*».

²⁾ U. o. és Heidensteinnál 756. l.